

HUTNICTWO METALI NIEŻELAZNYCH	NORMA BRANŻOWA	BN-73
	Miedź	0803-13
	Pobieranie i przygotowanie próbek oraz pomiar oporności elektrycznej właściwej	Grupa katalogowa 0359

1. WSTĘP

1.1. Przedmiot normy. Przedmiotem normy jest sposób pobierania i przygotowania próbek oraz metoda pomiaru oporności elektrycznej właściwej miedzi.

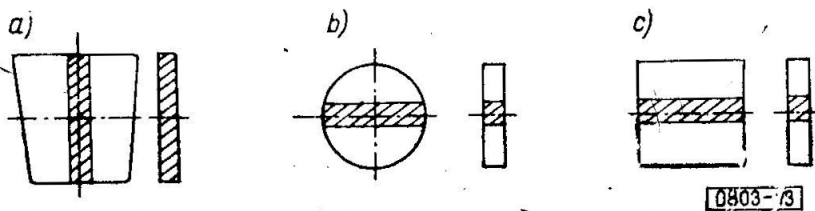
1.2. Zakres stosowania normy. Norma obowiązuje w zakresie pobierania i przygotowania próbek oraz pomiaru oporności elektrycznej właściwej półwyrobów i wyrobów z miedzi i miedzi stopowej w postaci katod wlewków, walcówki, prasówki, blach, taśm, prętów, drutów i kształtowników.

1.3. Normy związane
 PN-72/H-04733 Wyznaczanie współczynników zmian oporu elektrycznego metali i stopów pod wpływem temperatury
 PN-70/N-02120 Zasady zaokrąglania i zapisywania liczb

2. POBIERANIE I PRZYGOTOWANIE PRÓBEK

2.1. Pobieranie próbek

2.1.1. Pobieranie próbek z wlewków. Próbki z wlewków odlewanych do wlewnic poziomych, wlewków okrągłych lub prostokątnych odlewanych metodą półciąglą lub ciąglą należy pobierać zgodnie z rysunkiem.

Miejsce pobierania próbek do sprawdzenia oporności elektrycznej właściwej: a) z wycinków wlewków odlewanych do poziomych wlewnic, b) z wycinków wlewków okrągłych odlewanych metodą półciąglą lub ciąglą, c) z wycinków wlewków prostokątnych odlewanych metodą półciąglą lub ciąglą

Próbki pobrane z wycinków wlewków powinny mieć minimalne wymiary $10 \times 10 \times 100$ mm.

Dopuszcza się próbki otrzymywane przez wyciskanie lub walcowanie wlewków lub ich części.

Liczbę próbek do sprawdzenia elektrycznej oporności właściwej powinny określać normy przedmiotowe.

2.1.2. Pobieranie próbek z walcówki, prasówki, prętów, drutów i kształtowników. Próbki pobiera się w ilości umożliwiającej, po zastosowaniu odpowiednich procesów przerobczych, uzyskanie drutu o średnicy 2 mm i długości około 5 m.

Po uzgodnieniu między wytwórcą a zamawiającym dopuszcza się pobieranie próbek z drutów o średnicach mniejszych od 2 mm oraz z gotowych półwyrobów i wyrobów.

Z wybranych sposobem losowym 2 kręgów lub odcinków z partii wyrobów, jeżeli normy przedmiotowe nie przewidują inaczej, należy pobrać po jednej próbce z końca i początku.

2.1.3. Pobieranie próbek z blach i taśm. Próbki pobiera się w ilości umożliwiającej po zastosowaniu odpowiednich procesów przerobczych uzyskanie drutu o średnicy 2 mm i długości około 5 m. W przypadkach gdy niemożliwe jest pobranie próbek, które można przerobić na drut o średnicy 2 mm, dopuszcza się stosowanie próbek płaskich. Próbki płaskie powinny mieć powierzchnię przekroju poprzecznego równą 3 mm^2 .

W przypadku niemożności wykonania takich próbek należy z blach i taśm pobrać próbki i wykonać z nich druty o średnicach mniejszych niż 2 mm. Z wybranych sposobem losowym 2 kręgów lub odcinków z partii wyrobów, jeżeli normy przedmiotowe nie przewidują inaczej, należy pobrać po jednej próbce z końca i początku.

2.2. Przygotowanie próbek. Próbki pobrane z półwyrobów i wyrobów należy zależnie od początkowych wymiarów geometrycznych przerobić przez walcowanie na gorąco na pręt o średnicy

Instytut Metali Nieżelaznych
 Ustanowiona przez Generalnego Dyrektora Zjednoczenia Górniczo-Hutniczego
 Metali Nieżelaznych METALE dnia 12 czerwca 1973 r. jako norma obowiązująca
 w zakresie czynności określonych normą od dnia 1 stycznia 1974 r.
 (Dz. Norm. i Miar nr 31/1973 poz. 98)

od 6 do 8 mm. Następnie pręt należy wyżarzyć przez 20 min przy temperaturze $700 \pm 25^\circ\text{C}$. Po upływie czasu wyżarzania próbki należy studzić gwałtownie w wodzie i następnie trawić w roztworze kwasu siarkowego, aż do usunięcia warstwy tlenkowej. Wyżarzaniu należy poddać również próbki wyrobów nie wymagających uprzedniego przerabiania na gorąco. Po wyżarzeniu próbki należy przeciągnąć na zimno na drut o średnicy 2 mm. Szybkość przeciągania nie powinna przekraczać 60 m/min. W trakcie ciągnięcia należy stosować smarowanie. Przy ciągnięciu należy stosować następujący ciąg ciągadeł: 7,00; 6,00; 5,00; 4,30; 3,80; 3,20; 2,70; 2,30; 2,00 mm.

Średnica próbki nie powinna różnić się od średnicy nominalnej o więcej niż $\pm 0,05$ mm. Powierzchnia przekroju poprzecznego próbek płaskich nie może różnić się od powierzchni odpowiadającej powierzchni drutu o średnicy 2 mm więcej niż $\pm 0,5$ mm². Natomiast powierzchnia przekroju poprzecznego zarówno próbki okrągłej jak i płaskiej na całej długości pomiarowej nie może wykazywać różnic większych niż 1%.

Otrzymane w ten sposób próbki należy oczyścić, odtłuścić i wyżarzyć. Wyżarzaniu należy poddać jedynie próbki proste o długości minimum 1,2 m. Wyżarzanie należy przeprowadzać w atmosferze gazu obojętnego (np. argonu lub czystego azotu) przez 1 h przy temperaturze $500 \pm 5^\circ\text{C}$. Do każdej próbki należy dołączyć przywieszkę zawierającą:

- a) gatunek miedzi,
- b) rodzaj próbki,
- c) numer partii,
- d) numer wytopu,
- e) numer próbki.

Do pomiaru dopuszcza się próbki o innych powierzchniach przekroju poprzecznego, w przypadku gdy przewidują to normy przedmiotowe lub po uzgodnieniu między wytwórcą a odbiorcą.

Przygotowanie próbek płaskich należy uzgodnić pomiędzy wytwórcą i odbiorcą.

2.3. Pobieranie i przygotowanie próbek z katod. Sposób pobierania i przygotowania próbek z katod należy uzgodnić pomiędzy wytwórcą i zamawiającym.

2.4. Wymagania stawiane próbkom do pomiaru oporności elektrycznej właściwej. Próbki do pomiaru oporności elektrycznej właściwej przygotowane wg 2.2 powinny być proste, o powierzchniach czystych, gładkich, bez pęknięć, rys, zardębiań oraz warstwy tlenkowej.

Prostowanie drutów oraz trawienie po wyżarzeniu jest niedopuszczalne.

3. BADANIA

3.1. Ogólne warunki wykonania badań. Badania powinny być wykonane w pomieszczeniach o stałej temperaturze i wilgotności względnej. Zalecana jest temperatura pomieszczenia $20 \pm 5^\circ\text{C}$ o wilgotności względnej nie przekraczającej 80%. Temperaturę mierzy się z dokładnością $0,5^\circ\text{C}$.

Gotowe próbki należy przez co najmniej 12 h przechowywać w pomieszczeniu, w którym wykonywane są pomiary oporności elektrycznej właściwej, tak aby nastąpiło wyrównanie temperatury próbek i otoczenia.

3.2. Wyznaczanie powierzchni przekroju poprzecznego próbki. Powierzchnię przekroju poprzecznego wyznacza się z masy, długości i gęstości badanego materiału z dokładnością do 0,2%. Masę próbki należy wyznaczać z dokładnością do 0,05%.

Długość pomiarowa próbki powinna być mierzona z dokładnością do 0,05%. W przypadku miedzi należy przyjąć stałą wartość gęstości, to jest $8,93$ kg/dm³.

W przypadku miedzi stopowej oraz w przypadkach spornych, gęstość należy wyznaczyć z dokładnością do 0,1% przez zważenie próbki najpierw w powietrzu, a następnie w wodzie nie zawierającej powietrza. Woda powinna mieć temperaturę $20 \pm 0,1^\circ\text{C}$. Wskazane jest dodanie do wody odpowiedniego środka zwilżającego, jak np. drugorzędowego alkilosiarczanu w ilości nie więcej jednak niż 0,03%. Gęstość wody zmienia się wówczas tylko o około 0,01%. Gęstość materiału należy obliczać w kg/dm³ z następującej zależności:

$$\gamma = \frac{m_p (\gamma_1 - \gamma_2)}{m_p - m_n} \quad (1)$$

w którym:

- m_p — masa próbki w powietrzu, kg,
- γ_1 — gęstość wody przy temperaturze pomiaru, kg/dm³ (wg tabl. 1),
- γ_2 — $1,2 \cdot 10^{-3}$ kg/dm³ — gęstość powietrza.
- m_n — masa próbki w wodzie, kg.

W niektórych uzasadnionych przypadkach, po uzgodnieniu pomiędzy wytwórcą a użytkownikiem, dopuszcza się wyznaczanie powierzchni przekroju poprzecznego próbek na podstawie pomiaru średnic za pomocą mikrometru z dokładnością do 0,01 mm. Pomiar należy wówczas wykonywać w dwu prostopadłych do siebie kierunkach w trzech różnych miejscach na długości badanej próbki. Średnicę należy obliczać jako średnią arytmetyczną wykonanych pomiarów.

3.3. Pomiar oporu elektrycznego. Pomiar oporu elektrycznego należy wykonać z dokładnością nie mniejszą od 0,15%. W pomiarach należy stosować podwójny mostek Thomsona o czułości nie mniejszej niż $1 \cdot 10^{-5} \Omega$. Odległość elektrod napięciowych powinna wynosić 1 m. Wartość napięcia zasilana określa sumaryczna oporność obwodu prądowego układu pomiarowego. Pomiar oporu należy wykonywać przy takich gęstościach prądu, aby nie występowało nagrzewanie się próbki. Gęstość prądu nie może przekraczać $2 \cdot 10^6 \text{ A/m}^2$.

Każdy pomiar należy przeprowadzać przy dwóch kierunkach przepływu prądu, a wyniki obliczać jako średnią arytmetyczną. Opór zmierzony w innej temperaturze otoczenia niż 20°C należy skorygować przez uwzględnienie współczynnika zmian oporu elektrycznego z temperaturą. Do korekcji należy zastosować następującą zależność:

$$R_{20} = \frac{R_t}{1 + \alpha_0 (t - 20)} \quad (2)$$

w której:

R_{20} — opór elektryczny przy temperaturze 20°C , Ω ,

R_t — opór elektryczny przy temperaturze pomiaru t , Ω ,

α_0 — współczynnik zmiany oporu elektrycznego pod wpływem temperatury, $1/^\circ\text{C}$,

t — temperatura, przy której prowadzono pomiar, $^\circ\text{C}$.

Współczynnik α_0 przyjmuje różne wartości w zależności od składu chemicznego próbki i stanu materiału.

W przypadku miedzi do korekty należy stosować współczynnik α_0 o wartości $3,93 \cdot 10^{-3} 1/^\circ\text{C}$. W przypadku miedzi stopowej lub pomiarów rozjemczych należy wyznaczyć wartości współczynnika α_0 wg PN-72/H-04733 w zakresie temperatur, w których prowadzi się pomiar.

W przypadku wykonywania pomiarów próbek o innych wymiarach geometrycznych po uzgodnieniu z zamawiającym i wytwórcą dopuszcza się wykonywanie pomiaru oporu elektrycznego innymi metodami, niż opisano w niniejszej normie, pod warunkiem dotrzymania wymagań w zakresie dokładności pomiaru.

3.4. Obliczanie oporności elektrycznej właściwej. Do obliczania oporności elektrycznej właściwej w $\Omega \cdot \text{m}$ stosuje się zależność:

$$\rho_{20} = \frac{R_{20} S}{l} \quad (3)$$

w której:

R_{20} — opór elektryczny próbki, Ω ,

S — powierzchnia przekroju poprzecznego próbki, m^2 ,

l — długość pomiarowa próbki, m.

3.5. Wyniki badań. Za wynik pomiaru oporności elektrycznej właściwej uważa się średnią arytmetyczną wyników pomiarów wykonanych na trzech próbkach, pochodzących z jednego odcinka próbki pobranej wg 2.1.1 lub 2.1.2 albo 2.1.3. Wartości liczbowe otrzymanych wyników należy interpretować zgodnie z PN-70/N-02120.

3.6. Zalecana treść protokołu wykonanych pomiarów

Charakterystyka materiału

1. Gatunek miedzi
2. Pochodzenie materiału
3. Numer partii

Charakterystyka próbek

1. Numer próbki
2. Średnica lub wymiary geometryczne próbki
3. Powierzchnia przekroju poprzecznego
4. Długość pomiarowa

Charakterystyka układu pomiarowego

1. Charakterystyka przyrządów układu pomiarowego
2. Czułość podstawowych przyrządów
3. Klasa dokładności
4. Temperatura pomiaru

Wyniki pomiaru

1. Wartość zmierzonej oporności elektrycznej właściwej
2. Wartość współczynnika korekcji oporności elektrycznej właściwej
3. Wartość wyliczonej oporności elektrycznej właściwej skorygowanej do temperatury 20°C .

KONIEC

INFORMACJE DODATKOWE

1. Obliczenie przewodności elektrycznej właściwej. Przewodność elektryczną właściwą oblicza się w megasimensach na metr z zależności

$$\gamma = \frac{1}{\rho} = \frac{l}{R_{20} S}$$

w której:

ρ — oporność elektryczna właściwa, $\Omega \cdot \text{m}$,

l — długość pomiarowa próbki, m,

R_{20} — opór elektryczny próbki przy temperaturze 20°C , Ω ,

S — powierzchnia przekroju poprzecznego próbki, m^2 .

2. Zależność gęstości wody od temperatury. Przy wyznaczaniu gęstości miedzi z pomiarów masy przy temperaturach w zakresie od 10 do 28°C należy skorygować gęstość wody. Zależność gęstości czystej, wolnej od powietrza wody, przy ciśnieniu jednej atmosfery od temperatury podano w tablicy.

Lp.	Temperatura	Gęstość
	°C	kg/dm ³
1	2	3
1	10	0,9997
2	12	0,9995
3	14	0,9992
4	16	0,9989
5	18	0,9986
6	20	0,9982

cd. tablicy

1	2	3
7	22	0,9978
8	24	0,9973
9	26	0,9968
10	28	0,9962

3. Zalecenia międzynarodowe

RWPG CT 2191-80 Metally. Metod opredelenij udel'nogo elektricheskogo soprotivlenija i przewodnosti

IEC IEC 58 Methods of Measurement of Electrical Properties of Metallic Materials — Draft — April 1971

4. Odpowiedniki w normach zagranicznych

W. Brytania BS 3239:1960 Methods of Determination of Resistivity of Metallic Electrical Conductor Materials

USA ASTM B 193-78 Standard Test Method for Resistivity of Electrical Conductor Materials

5. Wydanie 2 — stan aktualny: wrzesień 1984 — uaktualniono p. 3 i 4 Informacji dodatkowych.